

УДК 378.147

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

Шмир М.Ф., к. пед. н., доцент,
завідувач кафедри німецької філології
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка

У статті розкривається з точки зору діяльнісного підходу використання різних методів, прийомів і засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення іноземної мови, різноманітних форм самостійної роботи, створення сприятливих умов для розвитку навчально-пізнавального інтересу, формування мотивації навчання.

Ключові слова: навчання, знання, мотивація, активність, діяльність, діяльнісний підхід.

В статье раскрывается с точки зрения деятельностного подхода использование различных методов, приёмов и средств активизации учебно-познавательной деятельности студентов в процессе изучения иностранного языка, различных форм самостоятельной работы, что создает благоприятные условия для развития познавательного интереса, формирования мотивации обучения.

Ключевые слова: учеба, знания, мотивация, активность, деятельность, деятельностный подход.

Shmyr M.F. ACTIVATION OF EDUCATIONAL-COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS IN THE CONTEXT OF THE ACTIVITY APPROACH

The article is devoted to the purposeful use of methods of receptions and methods of activation of educational-cognitive students' activity. Application of forms of independent work of students, create favourable terms for development of educational-cognitive interest, forming of motivation of studying.

Key words: studying, knowledge, motivation, activism, activity, activity approach.

Постановка проблеми. Основні завдання сучасної освіти зорієнтовані на інтелектуальний і творчий розвиток особистості, формування її комунікативної компетентності, здатності до інноваційної діяльності.

У цьому контексті досить актуально стає проблема реалізації діяльнісного підходу в навчанні [1]. Відправною точкою в розкритті суті діяльнісного підходу є поняття «діяльність». Діяльність є основним принципом для всіх етапів навчання [2, с. 175–181]. Діяльність – це головна характеристика буття людини в соціумі, а навчальна діяльність, що властива будь-якому етапу її розвитку і становлення, є необхідною для неї, оскільки без цієї діяльності неможливе засвоєння соціального досвіду, набутого минулими поколіннями [3, с. 39–44]. Діяльність – це форма активності, що характеризує здатність людини бути причиною змін у бутті. Її можна розглядати в загальному значенні цього слова, а також у вузькому, конкретному, – як специфічну форму активності людини. Активність проявляється шляхом свідомої постановки мети, яка формується в процесі виникнення певних потреб, що є джерелом активності [4, с. 15–16].

Сама по собі потреба не породжує свідомої діяльності. Для її виникнення необхідне співвіднесення потреби з предметом, за допомогою якого можна задовольнити дану потребу. Усвідомлена потреба стає

мотивом поведінки. Мотивом називається те, що спонукає діяльність, заради чого вона здійснюється. Для суб'єкта його мотив виступає як безпосередня спонукальна сила. Мотив тісно пов'язаний із діяльністю, він визначається метою. Мотив належить до потреби, яка спонукає до діяльності, мета – до предмета, на який спрямована діяльність, і який у ході її виконання повинен бути перетворений у продукт, що є метою діяльності. Так, наприклад, предметом пізнавальної діяльності є будь-яка інформація, предметом навчальної діяльності – знання, уміння, навички. Діяльність тісно пов'язана з активністю, яка спрямована на особистісні зміни і є основою діяльнісного підходу, змістом якого є формування в студентів уміння самостійно вирішувати проблеми в різних сферах та видах діяльності. Передбачаючи організацію самого процесу навчання як організацію і керування навчальною діяльністю студентів, діяльнісний підхід означає переорієнтацію цього процесу на постановку і самостійне розв'язання конкретних навчальних завдань.

У реалізації діяльнісного підходу завдання викладача полягає в тому, щоб викликати активність у студентів.

Отже, активізація процесу навчання є однією з актуальних проблем реалізації діяльнісного підходу в навчанні іноземної мови, оскільки навчання носить діяль-

нісний характер. Активізація навчання є ключовою проблемою в підвищенні ефективності та якості навчального процесу. Особлива значущість активізації полягає в тому, що навчання спрямовується не тільки на сприймання навчального матеріалу, а й на формування позитивного ставлення студентів до самої пізнавальної діяльності. Діяльність студента носить перетворюючий характер тому, що його активність дає можливість піднятися на вищий рівень знань. Здобуті знання в процесі діяльності студент може застосовувати на практиці і, навпаки, отримані знання в готовому вигляді викликають у студентів певні труднощі під час їх застосування або під час вирішення конкретних завдань, що зумовлено формальним вивченням теоретичних положень і невмінням їх застосувати на практиці.

Інтерес до навчання, ініціативність у навчальній роботі, пізнавальна самостійність, напруження розумових сил під час розв'язання поставленої пізнавальної задачі позитивно впливають на активність студентів у навчанні, створюючи сприятливі умови для розвитку їх навчально-пізнавальної діяльності.

Вирішення проблеми підвищення ефективності навчального процесу вимагає наукового переосмислення перевірених практикою умов і засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності – це вимога часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічні основи процесу пізнання в сучасних вищих закладах освіти досліджували такі вчені, як А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Давидов, В. Лозова, П. Підкасистий, М. Пістрак; вивченням структури процесу навчання займалися Т. Ільїна, І. Ільясов, І. Лернер, В. Фоменко, В. Ягупов; процес керування навчально-пізнавальною діяльністю молоді відображено в наукових працях Є. Белкіна, Л. Клименко, Н. Тализіної, Ю. Щербаня; умови ефективно організації навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді розглядали П. Автономов, В. Буряк, Л. Петренко, М. Скаткін, А. Сорокін; форми та методи активізації навчально-пізнавальної діяльності знайшли відображення в працях М. Єнікеева, В. Лозової, В. Онищука, Л. Степашко, І. Харламова, Т. Щукіної та ін.

Постановка завдання. Мета статті – висвітлити методи, прийоми і засоби активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, що створюють сприятливі умови для розвитку навчально-пізнавального інтересу, формування мотивів і мотивації навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У навчальному процесі вищого навчального закладу особливе місце за-

ймають такі організаційні форми, які забезпечують активність студентів на заняттях, підвищують знання і індивідуальну відповідальність за результати праці. Ці завдання можна успішно вирішувати через технологію застосування активних форм навчання.

Навчання – найважливіший і надійніший спосіб отримання систематичної освіти. Відображаючи всі істотні властивості педагогічного процесу (його двосторонній характер, спрямованість на всебічний розвиток особистості, єдність змістовної і процесуальної сторін тощо), слід зазначити, що навчання має свої специфічні якісні відмінності.

Навчання – складний і багатогранний процес відображення у свідомості студентів реальної дійсності. Саме спрямовуюча роль педагога забезпечує повноцінне засвоєння студентами знань, умінь і навичок, розвиток їх розумових сил і творчих здібностей.

Навчання завжди відбувається в процесі спілкування й ґрунтується на вербально-діяльнісному підході. Слово водночас виступає засобом вираження та пізнання суті явища і знаряддям комунікації та способом організації практичної пізнавальної діяльності студентів.

Навчання, як і будь-який інший процес, пов'язане з рухом уперед. Воно, як і цілісний педагогічний процес, має задачну структуру, отже, і рух у процесі навчання йде від рішення одного завдання до іншого, просуваючи пізнання від незнання до знання, від неповного знання до більш повнішого і точнішого. Навчання, будучи двостороннім процесом, не зводиться до механічної «передачі» знань, умінь і навичок, оскільки в ньому тісно взаємодіють викладач і студент. Саме від якості цієї взаємодії залежить і якість навчання.

У процесі оволодіння знаннями, вміннями та навичками чинне місце займає їх пізнавальна активність, вміння викладача активно керувати ними. З боку викладача навчальний процес може бути керованим пасивно і активно. Пасивно керованим процесом вважається такий його спосіб організації, де основна увага приділяється формам передачі нової інформації, а процес надбання знань для студентів залишається стихійним. У цьому випадку на перше місце виступає репродуктивний шлях набуття знань. Активно керований процес спрямовується на забезпечення міцних знань студентів, на посилення зворотного зв'язку. Тут передбачається урахування індивідуальних особливостей студентів, моделювання навчального процесу, його прогнозування, чітке планування, активне керування навчанням і розвитком кожного

студента. У процесі навчання студент також може проявити пасивну і активну пізнавальну діяльність.

Для пізнавальної діяльності притаманні єдність чутливого сприйняття, теоретичного мислення та практичної діяльності. Вона відбувається на кожному життєвому кроці, в соціальних стосунках студентів (продуктивна і суспільно-корисна праця, ціннісно зорієнтована художньо-естетична діяльність, спілкування), а також шляхом виконання різних предметно-практичних дій у навчальному процесі (експеримент, вирішення дослідницьких завдань тощо).

Застосовуючи в процесі навчання прогностичні методи, вкрай необхідно пам'ятати про їх як суб'єктивний, так і об'єктивний характер. Суб'єктивний шлях організації навчальної діяльності – використання методів переконання, пояснення, інформування. Об'єктивний – створення відповідних умов, які б сприяли розвитку в студентів позитивної мотивації до навчальної діяльності, щоб вони починали діяти. І тоді, якщо сама ця діяльність викличе в студентів інтерес, задоволення, азарт, можна бути впевненим, що поступово виникне потреба в такій діяльності, а значить, формується стійкий пізнавальний інтерес до неї.

Ставлення студентів до навчання зазвичай характеризується активністю. Активність (учіння, засвоєння, зміст і тому подібне) визначає ступінь (інтенсивність, міцність) «зіткнення» студента з предметом його діяльності.

У структурі активності виділяються такі компоненти:

- 1) готовність виконувати завдання;
- 2) свідомість виконання завдань;
- 3) систематичність навчання;
- 4) прагнення підвищити свій особистий рівень тощо.

Активність разом із самостійністю тісно пов'язана з визначенням об'єктів, засобів діяльності, її прагнення вчитися без допомоги дорослих і викладачів. Будучи важливою складовою структури освіти, мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів має декілька значень: як продукт формування особистості, вона водночас виступає як чинник її подальшого розвитку; надаючи загальну стимулюючу дію для протікання розумових процесів, стає джерелом інтелектуальної активності; мобілізує творчі сили на пошук і вирішення навчальних завдань, позитивно впливає на якість знань, їх глибину і дієвість, широту і систематизацію; є найважливішою внутрішньою умовою розвитку прагнення до самоосвіти; має діагностичне значення, тобто служить показником розвитку багатьох важливих якостей особи.

Пізнавальна активність і самостійність не відділені один від одного: більш активні студенти, як правило, є більш самостійними; недостатня особиста активність студентів ставить їх у залежність від інших, тим самим позбавляє самостійності.

Керування активністю студентів традиційно називають активізацією. Активізацію можна визначити як довготривалий, постійно діючий процес спонукання студентів до цілеспрямованого навчання, орієнтований на подолання пасивної і стереотипної діяльності, уникнення спаду і застою в розумовій роботі. Головна мета активізації – формування активності студентів, підвищення якості навчально-виховного процесу.

У педагогічній практиці використовуються різні шляхи активізації пізнавальної діяльності: різноманітність форм, методів, засобів навчання, виправданий і свідомий вибір яких, за умов умілого та педагогічно виправданого поєднання, суттєво впливає на ефективність навчальної діяльності, стимулює активність і самостійність студентів.

Найбільшій активності студентів можливо досягти тоді, коли під час занять створюються ситуації, в яких студенти самі повинні:

- 1) відстоювати свою думку;
- 2) брати участь у дискусіях і обговореннях; ставити питання своїм товаришам і педагогам;
- 3) рецензувати відповіді товаришів;
- 4) оцінювати відповіді й письмові роботи товаришів;
- 5) самостійно обирати посильне завдання;
- 6) знаходити декілька варіантів можливого вирішення пізнавальної проблеми;
- 7) застосовувати самоперевірку, аналіз особистих пізнавальних і практичних дій;
- 8) вирішувати пізнавальні завдання шляхом комплексного застосування відомих способів розв'язання.

Шляхом спеціально підготовлених завдань, які поступово ускладнюються, створюється проблемна ситуація, для виходу з якої студенту не вистачає наявних знань, і він змушений сам активно формувати нові знання за допомогою викладача і за участю інших слухачів, спираючись на особистий або чужий досвід, логіку. Отже, студент отримує нові знання не в готових формулюваннях викладача, а в результаті власної активної пізнавальної діяльності. Ця діяльність студента має бути спрямованою на вирішення відповідних специфічних дидактичних завдань: руйнувати невірні стереотипи, формувати прогресивні переконання, розвивати економічне мислення.

Одне з головних завдань навчання полягає у формуванні та вдосконаленні вмінь

і навичок, зокрема вміння застосовувати нові знання. Можна стверджувати, що сучасні технології самостійного навчання мають на увазі, перш за все, підвищення активності студентів: істина, здобута шляхом власної напруги зусиль, має величезну пізнавальну цінність.

Активізація пізнавальної діяльності студентів неможливо уявити без активізації їх уваги. Відсутність або нестача уваги стримує активність, не дозволяє студентові приймати повноцінну участь у колективній роботі під час занять, негативно впливає на сприйняття та розуміння навчального матеріалу, його запам'ятовування, не дозволяє уникнути помилок під час виконання завдань.

Активізувати колективну та індивідуальну увагу студентів можливо такими прийомами, як метод евристичної бесіди, різного роду дидактичної опори (наочно-образні, або логічні схеми, плани-конспекти тощо), виконання самостійних завдань, які передбачають активізацію уваги студентів (наприклад, виконати завдання, аналогічне розглянутому викладачем), порівняння результату своїх дій відповідно до наданого зразка (контроль), прийоми самоконтролю на різних етапах занять, рецензування робіт або відповідей студентів чи викладачів, самоперевірка та взаємоперевірка.

Під час вибору тих чи інших методів навчання слід прагнути до продуктивного результату. При цьому студент має не тільки зрозуміти, запам'ятати й відтворити отримані знання, але й уміти ними оперувати, застосовувати їх в практичній діяльності, розвивати тощо. Адже ступінь продуктивності навчання багато в чому залежить від рівня активності навчально-пізнавальної діяльності студента.

Висновки. Якщо необхідно не тільки зрозуміти і запам'ятати, але і практично оволодіти знаннями, то природно, що пізнавальна діяльність студентів не може зводиться тільки до слухання, сприйняття та фіксації навчального матеріалу. Знов отримані знання студент намагається одразу ж у думках застосувати, прикладаючи до власної практики і в такий спосіб формувати новий образ професійної діяльності. Чим активніше протікає цей розумовий і практичний навчально-пізнавальний процес, тим більш продуктивним є його результат. У студентів починають формуватися стійкі нові переконання і значно поповнюється багаж професійних знань. Отже, активізація навчально-пізнавальної діяльності в навчальному процесі має дуже важливе значення.

В умовах гуманізації освіти існуюча теорія та технологія масового навчання мають бути спрямовані на формування сильної особистості, здатної жити і працювати в складних умовах нашого сьогодення, сміливо визначати власну стратегію поведінки, здійснювати етичний вибір, бути відповідальним за нього, бути спроможною до навчання впродовж усього життя, до саморозвитку та самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонов Г.А. Деятельностный подход в обучении / Г.А. Антонов. – Д. : ЕАИ-пресс, 2011. – 160 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность сознания. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Педагогика, 1975. – С. 175–181.
3. Тарнавська Л.П. Організація диференційної підтримки пізнавальної активності студентів інституту підприємництва у вивченні іноземної мови / Л.П. Тарнавська // Вісник Запорізького державного університету. – 2002. – № 1. – С. 39–44.
4. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе [Кн. Для учителя] / Г.И. Щукина. – М. : Просвещение, 1986. – С. 15–16.